

KAMATA U KUR'ANU I NJENE POSLJEDICE NA SAVREMENI SVIJET

Semir Čupović

Ekonomski fakultet u Subotici, Univerzitet u Novom Sadu,
Novi Sad, Srbija
semirefcupovic@gmail.com

Apstrakt

Islam je cjelokupni sistem života. Kroz Kur'an, Uzvišeni Allah, dao je smjernice čovječanstvu na koji način da bivstvuje na ovome, prolaznome svijetu. Kako niti jedan segment ljudskoga života nije izostavljen iz Allahovog Zakonika, tako nije izostavljeno ni pitanje rada, opskrbe i trgovine. U prirodi, ali i u potrebi čovjeka je da zarađuje i privređuje kako bi prehranio sebe i svoju porodicu. Svakako da pri tome valja imati na umu jednu stvar, a to je na koji način stiže tu zaradu i imetak. Mnogo je onih koji posežu za različitim nedozvoljenim stvarima, poput prevara, raznih špekulacija te bavljenja lahkim načinom zarade, što je posebno vidljivo u savremenom dobu, a to je u pogledu lihvarstva ili kamate, kako i sam rad nosi naziv. Osnovni cilj rada zapravo jeste da se ukaže na pogubnost i štetnost te na loše posljedice onog društva ili pojedinca koji se ohrabre baviti kamatnim poslovanjem. Prvo, što je to Allah, dž.,š., strogo i kategorično zabranio, a drugo, što čovjek sam na sebe navlači nesreću i bijedu ukoliko radi suprotno od onoga što mu je naređeno. Prema tome, ukoliko želimo dobro sebi, svojoj porodici, društvu i čovječanstvu – ostavimo ono što je Uzvišeni Allah naredio da ostavimo, tražimo halal zaradu, budimo od onih koji će naređivati dobro, a odvrćati od zla, budimo dobri i iskreni vjernici jer samo tako ćemo zaslužiti milost i oprost Gospodara.

Cljučne riječi: Islam, Kur'an, opskrba, halal, haram, savremeno doba, kamata.

INTEREST IN THE QUR'AN AND ITS CONSEQUENCES ON THE MODERN WORLD

Abstract

Islam is the entire system of life. Through the Qur'an, the Almighty Allah gave instructions to humanity on how to live in this transitory world. As not a single segment of human life is left out of Allah's Code, so the issue of work, sustenance and trade is not left out either. It is in nature, but also in man's need, to earn and save in order to feed himself and his family. Certainly, one thing should be kept in mind, and that is how he acquires that income and wealth. There are many who reach for various illegal things, such as fraud, various speculations and engaging in easy ways of earning, which is especially visible in the modern age, and that is in terms of usury or interest, as the work itself is called. The main goal of the work is actually to point out the perniciousness and harmfulness and the bad consequences of that society or individuals who are encouraged to engage in interest business. First, that Allah, the Exalted, has strictly and categorically forbidden it, and secondly, that man brings misfortune and misery upon himself if he does the opposite of what he was ordered to do. Therefore, if we want good for ourselves, our family, society and humanity - let us leave what Almighty Allah has ordered us to leave, seek halal earnings, let us be among those who will enjoin good and forbid evil, let us be good and sincere believers because that is the only way we will deserve the Lord's mercy and forgiveness.

Key word: Islam, Qur'an, supply, halal, haram, modern times, usury.

JEL codes: E43, E49

UVOD

Među mnogobrojnim pošastima koje su pogodile ovaj svijet i njegove stanovnike, svoje mjesto zauzela je i institucija kamate. Ona svoje korijene i izvor nalazi, ponajviše, u ekonomskom segmentu. Kamata svoj postanak ne veže za savremeno «moderno» doba, ali itekako svoje zube pokazuje sada, više nego ranije. Još u vremenu prije pojave islama, ljudi su se bavili kamatnim transakcijama, u vidu pozajmica te zarade i povećanja upravo iz tih pozajmica. Svakako da novac nije jedini koji se vezuju uz kamatu, tu su i ostali oblici kamatne robe o kojima će biti govora u redovima koji slijede. Problem kamate nimalo nije ohrabrujući niti se smije smatrati nevažnim. Naprotiv, ovo je problem koji se tiče svih nas, od individue pa do onih na položajima, koji bi bili u stanju nešto promijeniti, samo ako bi to, uistinu, i htjeli. Već je spomenuto da kamata nije novonastala pojava i samim tim u sebi posjeduje jako i čvrsto korijenje, koje nije lahko iščupati i odbaciti. Ona je tokom vijekova postojanja i razvijanja, ušla u pore ljudskoga života, počevši od ekonomije, trgovine i mnogo više. Sada, u današnjem svijetu, kamata je temelj na kojem se grade fabrike, tvornice, obrazovne institucije, banke, i sl. ljudima se na svakom koraku nude krediti za kuću, stan, auto, za obrazovanje i apsolutno za sve što je potrebno da bi se čovjek osjećao ugodno i da bi imao sve što mu je potrebno. Da, naizgled zvuči primamljivo i jednostavno, to mnogi pomisle pa se upuste u kreditno-kamatno poslovanje i okončaju ogorčeni i ispunjeni jadom i bijedom, a zašto? Zato jer je kamata jedna opaka bolest i zvijer, koja ždere sve pred sobom i koja nema milosti ni za koga, zato jer lihvari/kamatari traže samo svoju korist i dobitak, bez obzira od koga, kako i zašto. Osnovni cilj rada zapravo jeste da se ukaže na pogubnost i štetnost te na loše posljedice onog društva ili pojedinca koji se ohrabre baviti kamatnim poslovanjem. U radu je korišćena metoda proučavanja stručne strane, a i domaće literature.

POJMOVNO ODREĐENJE KAMATE (ER-RIBA)

U arapskom jeziku izraz er-riba znači: “općenito povećanje i dodatak” [1, str. 55].

Allah, dž.š., kaže:.

„I ti vidiš zemlju kako je zamrla, ali kad na nju kišu spustimo, ona ustrepće i uzbuja, i iz nje iznikne svakovrsno bilje prekrasno...” (Kur'an, El-Hadždž, 5) .

„A novac koji dajete da se uveća novcem drugih ljudi neće se kod Allaha uvećati, a za milostinju koju udijelite da biste se Allahu umiliti - takvi će dobra djela svoja umnogostručiti” (Kur'an, Er-Rum, 39).

„Allah uništava kamatu, a unapređuje milosrđa. Allah ne voli nijednog nevjernika, grešnika“ (Kur'an, El-Bekara, 276).

Termin „riba“ u Šerijatu označava višak imovine koji nije uzvraćen nikakvom protuvrijednošću prilikom nadoknade imovine imovinom, odnosno to je višak bez ikakve protuvrijednosti koji je postavljen kao obaveza jednoj ugovornoj strani. Da bismo shvatili kamatu i samim tim ostalu trgovinu, zarađivanje novca i slično, moramo da shvatimo koja je to zabrana, šta islam ne želi da vidi kada dolazi do poslovanja, biznisa, ekonomije, trgovine, tj. komercijalnih radnji. Da bi se znalo koji je dozvoljen način finansiranja i kreditiranja, moramo da znamo šta je, ustvari, kamata” [1, str. 297].

Kada se pogleda jezičko značenje kamate (ar. riba), dolazi se do definicije da kamata jednostavno znači neka vrsta povećanja, odnosno, u pitanju je neka vrsta profita. Kamata je iznos koji dužnik plaća povjeriocu tokom određenog vremenskog perioda u zamenu za korištenje sume kapitala. Riba je termin za višak koji dužnik plaća po osnovu kredita koji je odobren. Autoriteti u islamskom pravu i ekonomiji su priznali da se ova fraza odnosi na ono što je u modernom jeziku poznato kao interesovanje. U tom smislu postoji još jedan šerijatski dodatak, a kada šerijat govori o kamatama, on se također odnosi na nezakonito povećanje, objašnjavajući o kom povećanju se radi. Kamata kao kamata je jedan ogroman fenomen te kada se o njoj govori u Kur'anu i hadisu, jako je striktna. Allah objavljuje rat onome ko se bavi kamatom, ustvari, onome ko je na bilo koji način povezan s njom.

Kada pogledamo unazad, prije mnogo vijekova kamata je bila zabranjivana, pa i kada su u pitanju jevreji, kršćani i drugi. Dakle, može se uočiti da je postojala jedna civilizacijska borba protiv kamate i takvog načina zarađivanja, kojeg su čak i neki filozofi okarakterisali kao neprirodan način zarađivanja.

Biblija, najvažniji izvor hrišćanske vere, govori o kamatama. U Starom zavetu pominja se, uz osude, na više mesta. Tako u Drugoj knjizi Mojsijevoj kaže:

„Kad daš zajam novaca narodu mojemu, siromahu koji je kod tebe, nemoj mu biti kao kamatnik, ne udarajte na nj kamate“
(Biblija 2010: Izlazak, 22, 25).

Ili u Trećoj knjizi Mojsijevoj:

„Nemojte uzimati od njega (osiromašnog brata – BM) kamate ni dobiti... novaca nemoj mu davati na kamatu, niti mu hrane svoje pozajmaj radi dobiti“
(Biblija 2010: Levitska, 25, 36–37).

Ili, u Petoj knjizi Mojsijevoj:

„Ne daji na kamatu bratu svome ni novca ni hrane, niti išta što se daje na kamatu. Strancu podaj na kamatu, ali bratu svom nemoj davati na kamatu“
(Biblija 2010: Zakoni ponovljeni, 23, 19–20).

Na više mesta osuđuje se i pohlepa bogatih koji stiču blago kroz kamate na račun siromašnih. Primetimo da se, kao i kod Aristotela, odbacuju kamate uopšte, a ne samo one (pre)visoke. Ovi i slični navodi obično su se kasnije, posebno u srednjem veku, tumačili kao bespogovorne božje zapovesti kojima se zabranjuju kamate.

Zabrana naplate kamate po Starom zavetu nije bila univerzalna: izgleda da nije obuhvatala zajmove date strancima i bogatim Jevrejima, a možda ni Jevrejima koji nemaju bliske lične veze sa zajmodavcem.

U Novom zavetu se kamata/lihva i lihvarstvo nigde izričito ne pominju. Ipak, na jednom mestu izgleda da se prepoznaje:

„U Jevanđelju po Luki, Isus kaže: *Dajite u zajam ne nadajući se ničemu*“
(Biblija 2010: Jevanđelje po Luki 6, 35).

Za ove reči obično se uzima da govore o kamati i predstavljale su tokom srednjeg veka osnovno oruđe u borbi protiv kamate.

Prema Kur'anu, Jevrejima nije bilo dozvoljeno da imaju lični interes u Tevratu. Iako je već izjenjen, nebrojeni su primjeri gdje je interesanje i hranjenje kamatama izričito ili implicitno zabranjeno!

To je i njima zabranjeno, kao što vidimo iz historije hrišćanske religije. Jer samo ono što je došlo Musau a.s. potvrđuje i hrišćanska religija i šerijat Isa a.s. Dakle, ono što je zabranjeno Jevrejima, zabranjeno je i kršćanima. Prvi argument je to. Sve do 15. ili 16. vijeka, sva kršćanska ulema se slagala da je bavljenje kamatama protiv kršćanske vjere. Konferencija kršćanskih akademika sastala se 325. godini i došla do zaključka da je poslovanje sa kamatama univerzalno protiv zakona u njihovoj vjeri. I tek tada, za vrijeme vladavine Henrija 8, u Britaniji je prvi put doneta fetva ili rezolucija u kojoj se navodi da se može baviti samo poslovima sa kamatama do 10%.” [2, www.n-um.com].

Kada je Poslanik, a.s., upitan koji je najbolji način za zaradu, rekao je da je proizvodnja nečega sopstvenim rukama, odnosno nečega što je prava i bilo koja vrsta dozvoljene trgovine, najbolji način da se uradi tako. Važno je napomenuti da su tokom trgovanja ono što se prodaje i šta se plaća dve različite stvari. Ovo je u osnovi srž trgovine, gde se novac koristi kao sredstvo za olakšavanje razmjene, kupovine i prodaje roba i usluga.

U izvještajima se navodi da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, kažnjavao one koji su učestvovali u prijestupu i one koji su im pomagali, bilježio ga i služe kao svjedoci, ukazujući da su svi oni podjednako odgovorni za to (hadis zabilježio Muslim iz Džabira, r.a.). Poslanik Muhamed s.a.v.s. izjavljuje: "73 poglavlja čine kamatu. Lihvarstvo se može uporediti sa muškarcem koji ima seksualne odnose sa svojom majkom u svom najosnovnijem obliku". Tako mi Allaha, ponižavajuća je stvar za čovjeka da govori ove stvari i da razmišlja o tome da učini takvu grijeshnu stvar, ali moramo da predstavimo ove riječi i ovaj hadis Allahovog Poslanika da bismo ljude upoznali sa ozbiljnošću grijeha lihvarstva! [2, www.n-um.com].

Kada gledamo u ekonomiji, svaki rast i profit iz ovakvih transakcija je kamata. Trgovinski sporazumi koji su zabranjeni jesu oni u kojima se na bilo koji način poveća vrijednost robe u odnosu na njenu stvarnu cijenu, naprimjer, ukoliko se plaća s odgodom, cijena se povećava [3, str. 241-242].

Poslanik, a.s., bio je produktivan već u ranom periodu svog života, i u tome je bio primjer na koji su se drugi mogli ugledati, a svakako i primjer kojeg bismo i mi trebali slijediti. Čuvao je stoku stanovnicima Meke, kako bi zaradio nešto novca i tako olakšao svome amidži Ebu Talibu u prehranjivanju porodice.

Poslanik, a.s., je i druge bodrio i podsticao na rad i produktivnost, pa je s tim u vezi rekao: "Niko nikada neće jesti bolju hranu od one što je zaradio svojom rukom.

Allahov vjerovjesnik Davud, a.s., jeo je samo ono što je zaradio svojim rukama" [4, str. 56].

Ovo je primjer da nije sramota raditi i privređivati za sebe i svoju porodicu, pod uvjetom da je posao halal, problem nastaje onda kada čovjek želi olahko da zaradi i da se obogati pa počne posezati za raznim zabranjenim načinima i sredstvima, u ovom slučaju to je kamata. Bez ikakvog napora i truda dobije novac, ali na štetu drugoga i tu islam, naravno, postavlja svoja šerijatska ograničenja jer štetu treba otklanjati, a nikako podupirati.

Mnogobrojni su hadisi na ovu temu zabilježeni u vjerodostojnim zbirkama, a jedan od njih jeste i hadis kojeg prenosi Ebu Hurejra, r.a., gdje navodi da je Poslanik, a.s., rekao: «Klonite se sedam upropaštavajućih grijeha...» među kojima je i hranjenje kamatom.

Ibn Mes'ud, r.a., rekao je: „Allahov Poslanik, a.s., prokleo je onoga ko uzima kamatu i onoga ko je daje.“ (Muslim).

VRSTA KAMATE

U suštini postoje dvije osnovne vrste kamate: 1. Kamata kod razmjene (riba el-fadl i riba en-nesie) i kamata kod zajmova (riba el-džahilijja i kamata kod prijevremenog vraćanja duga (dava te'dždžel). Ova podjela je prema Ibn Rušdu.

Općenito, riba (kamata) se dijeli na dvije vrste:

- 1) Riba el-fadl (kamata na višak): Ova vrsta kamate se uglavnom odnosi na međusobno trgovanje robe koja pripada istoj kategoriji i na koju se pravila zabrane kamate primjenjuju. Prema hadisu poslanika Muhammeda, sallallahu alejhi ve sellem, sljedeći proizvodi se moraju razmjenjivati u istim količinama i iz ruke u ruku: zlato, srebro, ječam, pšenica, so i hurme. Višak (el-fadl) u iznosu jedne protuvrijednosti nad drugom, u razmjeni posebnih vrsta roba.
- 2) Riba al-nasi'ah (kamata na odgodu plaćanja ili poček-kamata): Ova vrsta kamate je specifična za kredite. To se odnosi na bilo koji višak plaćen iznad i preko iznosa glavnice, kao naknada za kašnjenje u otplati. Odgoda plaćanja kao pogodba u vezi jedne ili obje protuvrijednosti [4, str. 71].

Ovo je kamata zbog odlaganja, odnosno povećanje zbog postavljanja roka. Ovaj vid kamate je bio poznat i kod predislamskih Arapa, jer su pozajmljivali imovinu do određenog termina. Tokom ovog period dužnik bi morao u određenom vremenskom intervalu, naprimjer svakog mjeseca, da plati određeni iznos, dok se glavnica imovine ne bi dirala. Tek nakon isteka roka tražila bi se od dužnika glavnica. U slučaju da dužnik ne bio u stanju vratiti glavnica, povećala bi se rata, što bi često dovelo do situacije da iznos kamate bude mnogo veći od glavnice.

Ovo je velika surovost i krajnja svirepost. Allah, dž.š., prekora ih Svojim riječima:

„Vi koji ste dosegli vjerovanje, ne žderite lihvarsku kamatu udvostručujući je i umnožavajući nego Allaha stalno imajte na umu kako biste postigli sreću! I čuvajte se Vatre, koja očekuje poricatelje Istine! I pokoravajte se Allahu i Poslaniku kako biste bili počašćeni milošću...“.

Iz povoda objave ovog ajeta izvučen je odgovor koji je obmanuo neke nevjernike koji su od poček-kamate dopuštali onu koja nije mnogostruka, naslanjajući se tako na značenje ovog ajeta koji je opet, pojašnjen ajetom:

„A ako se pokajete, ostat će vam glavnice imetaka vaših, nećete nikoga oštetiti, niti ćete oštećeni biti.”

Poslanik, a.s., je rekao: „Dirham od kamate, koji se svjesno troši od strane čovjeka, je gore kod Allaha nego uraditi zinaluk tridesetšest puta“. Ibn Qudaamah (neka je Allahova milost na njega) je rekao: „Svaka pozajmica u kojoj je predviđeno da se više vrati je haram, i nema razlike u mišljenju među učenjacima.“ Ibn al-Mundhir je rekao: „Ako zajmodavac predvidi da onaj ko posuđuje mora vratiti više ili dati neki poklon, i ako on da pozajmicu na tom osnovu - to je kamata“.

Kamata je zabranjena na sve vrste novca - bez obzira da li on bio zlatni, srebrni, ili pak papirni novac. Propisi koji se odnose na zlato i srebro u vezi sa zekatom i, općenito, drugim imovinskim obavezama, kao i u vezi s kamatom, odnose se, također, i na današnji dekretni novac. Dekretni novac, koji nastaje dekretom i grancijom države, koristi u današnjim poslovnim transakcijama. Ova vrsta novca ispunjava sve funkcije kao što nekadašnji metalni novac u obliku zlata i srebra. Zato se i propisi o zekatu i kamate primjenjuju i na današnji dekretni novac, da bi se postigli intencije šerijata.

ZABRANA KAMATE

Kamata je u islamu najstrožije i najžešće zabranjena. Ona je zabranjena Kur'anom, sunnetom i konsenzusom. Allah, dž.š., kaže:

„Oni koji se kamatom bave dići će se kao što će se dići onaj koga je dodirom šejtan izbezumio, zato što su govorili: "Kamata je isto što i trgovina." A Allah je dopustio trgovinu, a zabranio kamatu. Onome do koga dopre pouka Gospodara njegova, pa se okani, njegovo je ono što je prije stekao, njegov će slučaj Allah rješavati; a oni koji to opet učine, bit će stanovnici Džehennema, u njemu će vječno ostati.”
(Kur'an, El-Bekara, 275).

U ajetu se opisuje stanje onoga koji uzima kamatu na Sudnjemu danu, kada budu proživljavani iz svojih kabura. To mišljenje zastupa većina mufessira (tumača Kur'ana). Zastupa ga, također, Ibn Atijja u svome tefsiru El-Muharrerul-ve- džiz, tome dodaje i drugo značenje, pa kaže: "Bit će proživljen kao osoba pod utjecajem džina (medžnun) što će mu biti oblik kazne i izraz mržnje prema njemu kada se sva bića okupe [1, str. 352]. Nešto slično ovom značenju zastupao je i Sejjid Kutb, Allah mu se smilovao, koji je rekao: „Većina tumačenja jeste 'ustajanje' u ovom zastrašujućem prizoru predstavila kao stajanje na Dan proživljenja. Ali se ovaj prizor u potpunosti dešava i u životu ljudi na ovoj Zemlji. Oni ne djeluju u životu, niti se kreću ni na koji drugi način, nego kao umno poremećene, rasijane i zbunjene osobe koje ne nalaze stabilnost, smirenost, niti rahatluk. Kamata je zabranjena u svim svojim formama i oblicima, bez obzira da li je to povećanje veliko ili malo, bez obzira da li je traženje u zajam bilo radi investiranja ili potrošnje.“ [5, str. 70].

Ajet pobija one koji dopuštaju mali iznos kamate i kamatu koja se uzima prilikom davanja potrošačkih kredita. Svi oblici kamate zabranjene su, jer je Allah, dž.š., propisao vlasnicima imovine da potražuju samo glavnicu, bez ikakvih dodataka na nju. Grijeh kamate se ne ograničava samo na one koji je uzimaju, nego prelazi i na sve one koji učestvuju u tom procesu. To se može vidjeti i u sljedećem hadisu koji bilježi El-Buhari, a stoji da je Abdullah ibn Mes'ud, r.a., rekao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prokleo i onoga ko uzima i onoga ko daje kamatu.

Jedno od opštih šerijatsko-pravnih pravila jeste da je ono što je zabranjeno uzeti zabranjeno je i dati. Značenje ovog pravila jeste da ono što je zabranjeno i što nije dopušteno nikome uzeti i njime se okoristiti, također, zabranjeno je pružati to i davati drugome, bez obzira da li to bilo na način darovanja ili u smislu uzvratanja, a to je stoga što bi davanje kamate drugome u takvom slučaju bilo u smislu pozivanja, potpomaganja i ohrabrivanja na ono što je zabranjeno, pa bi darovalac bio saučesnik s onim koji čini zabranjeno.

U Šerijatu je utvrđeno da, kao što nije dopušteno činiti zabranjeno, također, nije dopušteno potpomagati i ohrabrivati činjenje zabranjenog, na osnovu riječi Allaha, dž.š.:

„Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu; i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava.“ (Kur'an, El-Maide, 2).

SMISAO ZABRANJIVANJA KAMATE

Teoretičari tvrde da se moralni, društveni i ekonomski aspekti ovog pitanja mogu koristiti za objašnjenje snažnog ograničenja interesovanja za islam. Pozajmljivanje novca uz kamatu sugerira da bogati ljudi, ili oni sa kapitalom, stvaraju vredjenost bez ulaganja u zamjenu za svoj prihod. Profit se ne dobija radom u trgovini, poslovanju itd., već bez ikakvog truda i bez dovoljne protivvrijednosti. Ipak, ljudi kojima je potreban kapital postaju sve više osiromašeni. Kamata nije samo zabranjena za muslimane, već se također savjetuje da druge religije primjenjuju istu smjernicu. Prema islamskom učenju, plaćanje kamata odvraća ljude od proizvodnje stvari i razmjene ih jedni sa drugima. Ako je pozajmljivanje uz kamatu zabranjeno, ljudi će rado pozajmljivati jedni drugima. Kamate ometaju investicije, a samim tim usporavaju rast privrede i društva u cjelini. Mnogi ljudi odlučuju da uštede novac umjesto da ga ulože jer očekuju da će na taj način zaraditi kamatu, što je potencijalno destruktivno po društvo [6, str. 41]. U tradicionalnom bankarstvu banke koriste kamate i razne proizvode osiguranja za otplatu kredita kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri zaštitile od opasnosti uložених sredstava. Kao rezultat toga, sav rizik prebacuju na korisnika kredita i prestaju da brinu dovoljno o ishodu posla klijenta.

Kako banka i zajmoprimac dijele rizik u islamskom bankarstvu, banka je zainteresirana za uspjeh kompanije i preuzima aktivnu ulogu u njenom upravljanju. Banka na ovaj način može povećati profit, ali i svoju izloženost riziku. Potvrđeno je da postoji jasna zabrana korištenja kamate, bez obzira na njenu veličinu i tehniku obračuna, uprkos debatama o tome da li je dozvoljena niska ili umjerena kamata i šta predstavlja umjerena kamata. Većina ekonomista se slaže da postoje tri komponente

kamata koje podržavaju plaćanje naknade. Oni uključuju oportunitetni trošak (gubitak gotovine i transakcija), faktor vremena (štediša je odustao od sadašnje potrošnje) i aspekt rizika (rizik od propasti banaka, promene ekonomskih uslova na tržištu, kao što je rastuća inflacija). Islamska ekonomija ne osporava legitimnost nagrada za preuzeti rizik i žrtvu likvidnosti. Raspodela rizika, koja je poželjna u komercijalnim transakcijama, je osnova islamskih finansija. Njeno neslaganje sa zapadnim neoklasičnim ekonomistima je u međuvremenu u pitanju vremenske komponente, za koju nema kompenzacije. Možemo biti nagrađeni za naš rad i spremnost da rizikujemo, ali ne i za vrijeme samo po sebi. Islamski pristup interesu se suštinski razlikuje od tradicionalnog pristupa na ovaj način [7, str. 35].

Allah, dž.š., spomenuo je u suri El-Bekara zabranu kamate nakon ajeta o dijeljenju imovine na Božijem putu radi solidarnosti i potpomaganja. To ukazuje na činjenicu da islamsko društvo treba biti društvo solidarnosti. S druge strane, kamatni sistem se zasniva na iskorištavanju potreba onih koji ih imaju, a to negira solidarnost. Zbog toga je islam zabranio kamatu i odredio da najvažniji legalni put sticanja imetka jeste rad i investiranje sa rizikom.

Kamatni višak koji se uvjetuje uz glavnicu, koji ne ide uz rad ili rizik, predstavlja nelegalno povećanje. Zbog toga ajeti na kraju sure El-Bekara postavljaju apsolutnu, kategoričnu zabranu kamate u svim njenim formama i oblicima. Kamata je mračno, upropaštavajuće lice koje stoji nasuprot milostinje. Poredeći ih, Allah, dž.š., kaže:

„Allah uništava kamatu, a unapređuje milosrđa. Allah ne voli nijednog nevjernika, grešnika“ (Kur'an, El-Bekara, 276).

Imetak koji se umnožava kamatom, raste samo na prvi pogled – u suštini se on sve više približava umanjenju i propadanju. Najbolji svjedok ovome jesu negativnosti poput inflacije sa kojima se u naše vrijeme susreću kamatna društva.

Koja je mudrost u zabranjivanju kamate, odnosno, profitiranju iz određenih transakcija, kao što je posudba novca i sl.? Takav način zarade, u islamu je nešto što je humanitarno, kada nekome damo novac to je humanitaran gest, i za taj čin slijedi nagrada od Allaha, dž.š., jer nekome smo pomogli i olakšali u teškoj situaciji. Te kao takav čin, u svojoj suštini, nije komercijalna transakcija. Dakle, profitiranje transakcija, gdje je uključeno nezakonito povećanje, jeste zapravo protiv međusobne saradnje ljudi u društvu. Zabrana kamate i profitiranje na takav način, utiče na mogućnost nepravde i iskorištavanja ljudi, dalje, odvaja se kapital od stvarnih ekonomskih aktivnosti, jer čovjek se nauči na fiksni profit, nedijeljenje rizika, zatim, ne učestvovanje niti proizvodnje nečega što je stvarno i na taj način se nauči na lijeni način profitiranja. Takva vrsta zarade, krši osnovnu funkciju novca, a osnovna funkcija novca jeste da njime trgujemo, odono, njime kupujemo i njime plaćamo i tu je sadržana sva njegova vrijednost, a ne da novac sam po sebi bude predmet zarade i Šerijatom nezakonitog povećanja [8, str. 38-47]. Islamske ekonomije i kapitalističke ekonomije se suštinski razlikuju po tome što je u sekularnom kapitalizmu motiv profita ili privatno vlasništvo dozvoljeno nesputano ovlašćenje u određivanju ekonomske politike. Ako postoje neka ograničenja, postavljaju ih ljudi i često su podložna modifikacijama kroz demokratsko zakonodavstvo. Takav način razmišljanja je podsticao specifične oblike ponašanja koji su doveli do društvene neravnoteže.

Prema islamskom učenju, plaćanje kamata odvraća ljude od proizvodnje stvari i razmjene ih jedni sa drugima. Kamate ometaju investicije, a samim tim usporavaju rast privrede i društva u cjelini. U islamskom bankarstvu, banka i korisnik kapitala pokušavaju da podele rizik. Banka će biti direktno zainteresirana za uspjeh klijenta i preuzeti aktivnu ulogu u poslovanju novog posla. Ona može zaraditi više novca u firmi sa takvim plasmanom kapitala nego što bi sa prihodima zasnovanim na kamatama, ali je također izložena većem riziku. Islamska ekonomija odbacuje ideju da je kamata primarni izvor stvaranja novca. Principi transakcija moraju biti zasnovani na pravičnoj raspodjeli rizika, dobiti i gubitka. Ali, odsustvo kamate ne znači da je zabranjeno ulaganje i pozajmljivanje novca radi ostvarivanja profita. [8, str. 78-96]

Ibn Taymiyye vrlo kratko je analizirao zabranu kamate. Ali ono malo što je rekao s tim u vezi, vrlo je značajno. On kaže da je praksa kamate jasno zabranjena u Kur'anu i da nema razilaženja u mišljenju među sljedbenicima islama o tom pitanju i da je zabranjena, jer je štetna za one koji su u potrebi i dovodi do sticanja imovine pogrešnim sredstvima. Ovaj motiv se nalazi u svim zelenaškim ugovorima. Ibn Taymiyye kaže: Kamata iz džahilijjeta, ogledala se u tome da osoba koja je posudila novac drugoj osobi na određeno razdoblje na datum dospijeca upita hoće li vratiti dug ili platiti kamatu. Ukoliko bi dužnik uplatio glavnicu, bilo je uredu; ako ne, zajmodavac bi davao još vremena i povećao iznos koji se plaća. Dakle, novac se koristio za povećanje. [9, str. 418-440].

Al-Gazali priznaje značajnu funkciju koju novac igra u ekonomiji i uzima u obzir kako njegovu historiju, tako i njegovu mnogobrojnu upotrebu. On počinje tako što opisuje kako je novac riješio probleme koji su se razvijali tokom razmjene. Novac olakšava ekonomski život, iako ne postoji bitna razlika između trampe i trgovine kroz upotrebu novca iz perspektive trgovine robom proizvedenom ljudskim radom (jer u obje okolnosti postoji razmjena dobara). Al-Gazali to prepoznaje i identificira nedostatke u sistemu trampe, koji se mogu izraziti savremenim terminima kao: (1) odsustvo standardne jedinice mjere; (2) nedeljivost stvari i (3) pitanje dvojne podudarnosti želja. Dobro se može koristiti za razmjenu, ali je neefikasan metod zbog dispariteta u proizvodima. Nijedno društvo ne može funkcionirati bez razmjene dobara, nijedna transakcija se ne može uspješno izvršiti bez jednakosti vrijednosti, a ta jednakost se može tačno procijeniti samo kada postoji zajednička mjera, smatra al-Gazali. [10, str. 32-34]

Al-Gazali primjećuje različite upotrebe novca (kao sredstva razmjene, mjere vrijednosti i oruđa za izgradnju bogatstva) i naglašava da on nije poželjan za svoju svrhu i da ima vrijednost samo u razmjeni. Prema njegovim riječima, dirham i dinar funkcioniraju samo kao valuta za zlato i srebro. On prezire i smatra kriminalcima ljude koji gomilaju bogatstvo (bilo da ga zakopavaju pod zemljom ili ga gomilaju tokom dužeg vremenskog perioda). Najgori su oni koji novac pretvaraju u predmete od zlata i srebra. Al-Gazali se također nedvosmisleno zalaže za zabranu kamata i lihvarenje. Božji grijeh lihvarstva promovira ekonomsku eksploataciju i nepoštene poslovne prakse. Pozajmljivanje i naplata kamate na pozajmljena sredstva odvajaju novac od njegove suštinske namjene (sredstva razmjene i mjere vrijednosti). Kako novac nije stvoren za zaradu, svrha svakog preduzeća koje uključuje trgovinu dirhamima i dinarima je profit i to se smatra prijestupom. [11, str. 83]

Bez obzira da li je dužnik ostvario dobit ili izgubio novac, on uvijek mora da plaća kamatu po sistemu kamata, gde tada povjerilac stalno pokušava da zaradi. Drugim riječima, ovo vrši pritisak na privredu da kontinuirano stvara prihod i širi se. Prema Bećiroviću i Kalaču (2015), kako se ekonomija širi, bogatstvo zajmodavaca također raste pored profita vlasnika preduzeća i plata radnika. Još jednom, zajmodavci će tražiti zajam. Privrednici i zaposleni moraju da nastave da zarađuju za život, a rast privrede (mjereno bruto domaćim proizvodom) mora biti bar onoliko koliko je prosječna kamatna stopa. Ako se ovaj balans ne očuva, prihodi od kamata će rasti, a prihodi od rada (tj. prihodi od zaposlenih i privrednika) opadati, što će rezultirati većom koncentracijom bogatstva u rukama vlasnika novca na račun značajnog dijela stanovništva koje živi u siromaštvu. Ova stopa ekonomskog rasta ne može se održati na dugi rok, jer rastuće investicije također rezultiraju povećanjem ponude, što smanjuje potencijalne profite. Posebno kada se ima u vidu da za kontinuiran ekonomski napredak moramo trošiti resurse, posebno prirodne resurse, u sve većoj količini, što rezultira degradacijom naše planete – što je u današnje vrijeme veoma izraženo. [12, str. 1-19]

ZAKLJUČAK

Kako svaki sistem ili poredak ima svoje uređenje, tako i islam nudi program i načela koja su neophodna da bi jedna zajednica, društvo i na koncu čovječanstvo, mogli opstati i kako bi na ispravan i svrsishodan način funkcionirali. U tom cjelokupnom programu, važno mjesto zauzimaju islamske finansije, odnosno, islamsko poslovanje, kako je već poznato iz dosadašnjeg interpretiranja. Islam nudi jedan koncept ekonomije, poslovanja i bankarstva koji nisu podložni kamati i koji rade za dobrobit svih ljudi. Kamata je dovela do koncentracije moći i vlasti u ruke nekolicine ljudi, a ostale je prepustila na milost i nemilost same sebi, uzimajući im i ono malo što imaju. Kamata je zaustavila investiranja i ulaganja novca u korisne i produktivne svrhe i time proširila njen uticaj na još više razine. Dok s jedne strane imamo one koji, kao paraziti, žive na račun drugih i bespravno otimajući im njihovu imovinu i imetak, s druge strane svakodnevno gledamo mnoge bespomoćne ljude i djecu koji se bore za koru hljeba, a na koncu se mnogi bore za svoj goli život. Eto, takav sistem nam oni žele nametnuti, takav zapadnjačko-sekularistički sistem kojim žele porobiti sve građanstvo i kojim žele unštiti islam, kao najjače oružje vjernika, muslimana. Žele nam uzeti ono najvrednije što nam je Uzvišeni Allah kao blagodat i dar dao, žele nam uništiti naše dostojanstvo, naš moralni život, žele nas pod svoje kande smjestiti kako bi upravljali nama i kako bismo mi bili razlog da se oni još više obogate i žele, žele još mnogo toga... Budimo iskreni u robovanju Gospodaru Uzvišenome, jer samo tako bit ćemo jaki i hrabri da se odupremo mnogim grijesima koji nam se nameću, budimo jaki da kažemo „NE“ u ovom slučaju kamati, i njenim gorkim plodovima, koje daje svima koji je okuse ili joj se približe.

BIBLIOGRAFIJA

Kur'an.

Biblija.

1. Tuhmaz, A. (2007): Hanefijski fikh: Knjiga 4: Kupoprodaja, zakup i zalog, Sarajevo: "Haris Grabus".
2. www.n-um.com.
3. Qurtubi, E. (2016): Tefsir: sveobuhvatni tumač kur'anskih poruka, Sarajevo "Bookline".
4. El-Umeri, A.A. (2018): Izgradnja i razvoj civilnog društva kroz prizmu Vjerovjesnikovog životopisa, Sarajevo: "Udruženje Orijent".
5. Qutb, S. (1997): U okrilju Kur'ana 3, Sarajevo: "Fakultet islamskih nauka".
6. Smolo, E. (2013): Uvod u islamsku ekonomiju i finansije: Teorija i praksa, Sarajevo: "Dobra knjiga".
7. Štulanović, M. , Hadžić, F. (2007): Osnovi islamske ekonomije i finansija, Bihać: "Islamski pedagoški fakultet".
8. Usmani, M. (2003): Uvod u islamske finansije, Živinice: "Selsebil".
9. Ibn Taimiyah, A. (1963): Majmu' Fatawa Shaikh al-Islam, Rijadh: "Matabi` al-Riyad".
10. Ghazanfar, S.M. , Islahi, A.A. (2003): Economic Thought of an Arab Scholastic, London: "Routledge Curzon".
11. Imam Ghazzali's. (1993): Ihya Ulum-id-Din, Pakistan: "Darul-Ishaat",
12. Bećirović, S., Kalač, H. (2015): Bankarski depoziti, pozajmice i preraspodjela bogatstva na primjeru jednog već usvojenog teorijskog stava. Ekonomski izazovi, (7), 1-19.

RESUME

Just as every system or order has its own organization, Islam also offers a program and principles necessary for a community, society, and ultimately humanity to survive and function correctly and purposefully. Within this comprehensive program, Islamic finance, or Islamic business, occupies an important role, as already known from previous interpretations. Islam offers a concept of economy, business, and banking that is not subject to interest and that works for the benefit of all people. Interest has led to the concentration of power and authority in the hands of a few individuals, leaving the rest at the mercy of themselves, even taking away what little they have. Interest has halted investments and the allocation of money for useful and productive purposes, thus expanding its influence to even higher levels. While on one hand, we have those who, like parasites, live off others and unlawfully seize their property and possessions, on the other hand, we witness many helpless people and children struggling for a morsel of bread, and ultimately, many are fighting for their very lives. That is the kind of system they want to impose on us, that Western-secular system with which they want to enslave the entire population and destroy Islam, as the most potent weapon of the faithful, the Muslims. They want to take away from us the most valuable things that the Almighty Allah has given us as blessings and gifts; they want to destroy our dignity, our moral lives; they want to put us under their control so that they can enrich themselves even more, and they want, they want many other things... Let us be honest in our servitude to the Exalted Lord, for only then will we be strong and brave enough to resist the many sins imposed on us. Let us be strong enough to say "NO" in the case of interest and its bitter fruits that it offers to all who taste it or come close to it.